

Магістр 2 року навчання
факультету міжнародних економічних відносин ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ТЕОРЕТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПРОЦЕСУ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ТА ЙОГО ОСНОВНІ ЕТАПИ

Анотація. Розглянуто основні теоретичні аспекти процесу інституціоналізації, його етапи, протягом яких формуються інституціональні одиниці. Доповнено алгоритм створення інститутів етапом контролю, що дає змогу оцінювати та попереджати недоліки функціонування новостворених інститутів економічної системи.

лизации, его этапы, в течение которых формируются институциональные единицы. Дополнен алгоритм создания институтов этапом контроля, что позволяет оценивать и предупреждать недостатки функционирования вновь созданных институтов экономической системы.

Annotation. The article deals with basic theoretical aspects of the process of institutionalization, its stages, during which the institutional units are formed. The algorithm of creating the institutions is complemented by the stage of control, that allows evaluating and preventing the disadvantages of newly formed institutions of the economic system.

Ключові слова: інституціоналізація, процес, інститути, етапи, алгоритм.

Суспільні трансформації, що не втрачають ваги у сучасному українському соціумі, пов'язані з процесами становлення нових інститутів, реформування діючих та занепаду тих, які із закладенням нових принципів суспільного ладу виявилися непотрібними. Тобто суспільні трансформації тісно пов'язані з різними інституціоналізаційними діями, що робить дослідження процесів інституціоналізації особливо актуальним. Зважаючи на це, вивчення та концептуалізація процесу інституціоналізації є важливими не лише у теоретичному плані, але й мають практичне значення, оскільки дадуть змогу доповнити дослідження тих чи інших інституціоналізаційних процесів, що відбуваються в сучасному українському соціумі.

Метою даної роботи є інтерпретація процесу інституціоналізації на сучасному етапі та дослідження напрямів його вдосконалення, що потребується на сучасному етапі розвитку української інституціональної системи.

Згідно з метою даної роботи потрібно вирішити такі завдання: розкрити сутність поняття інституціоналізації; розглянути етапи її становлення; доповнити вже існуючі підходи до формування етапів процесу інституціоналізації, згідно з цим обґрунтувати доцільність даного нововведення.

Об'єктом дослідження виступає процес становлення інституціоналізації на сучасному етапі розвитку України. Предметом є напрями вдосконалення інститутів, що взаємодіють між собою, створюючи цілісну інституціональну систему.

Дослідження проводиться методами теоретичного узагальнення та порівняльного аналізу для інтерпретації категорії "інституціоналізація", застосовується метод дедукції, індукції, діалектичний метод для розв'язання поставлених завдань у даній роботі, а також для обґрунтування об'єктивних критеріїв формування етапів становлення процесу створення інститутів, та комплексного аналізу – для визначення пріоритетності ще одного етапу становлення інституціоналізації.

Дискусії навколо поняття інституціоналізації, які велися ще соціологами класичного періоду, зокрема М. Вебером і Т. Парсонсом, активізувалися у другій половині ХХ ст. Одні дослідники, такі, як: С. Гантінгтон, Г. Коупланд, А. Панебіанко, С. Петтерсон, Н. Ползбі, К. Строем та інші, трактують інституціоналізацію як процес становлення та кристалізації соціальних інститутів, для якого властиві і внутрішні (комплексність, узгодженість між компонентами тощо), і зовнішні (вміння пристосовуватися, диференціюватися і т. д.) ознаки. Друга група авторів, серед яких П. Бергер, Т. Лукман, А. Селінгман, М. Сміт, Л. Форбес та інші, описує інституціоналізацію через складові цього процесу, зокрема нормативну й рольову системи, легітимацію та легалізацію. Важливе значення для дослідження процесу інституціоналізації та її продуктів, тобто соціальних інститутів, має також інституціональна соціологія, у сфері якої працюють Р. Бендікс, П. Блау, Дж. Ландберг, С. Ліпсет, Ч. Мілз, Б. Мур та ін. Новий поштовх до вивчення інституціоналізації дали представники такого напрямку, як неоінституціоналізм, зокрема Р. Джефферсон, П. Ді Маджіо, Дж. Мейер, Л. Лонглі, Д. Норт, В. Пауелл та ін.

Вони підкреслюють динамічний характер інституціоналізації, відповідно до якого вона не закінчується моментом створення соціального інституту, а триває впродовж усього періоду його існування, тобто передбачає його постійну трансформацію.

Як і більшість соціогуманітарних і, зокрема, соціологічних термінів, поняття "інституціоналізація" не має єдиного й однозначного тлумачення. Такі вчені, як Р. Гантер та Дж. Гопкін, називають концепцію "інституціоналізація" мультіваріантною, складною для операціоналізації і такою, що іноді включає тавтологію [1, с. 152].

Традиційно в соціології склалося два підходи до визначення інституціоналізації.

Перший підхід бере початок із соціологічного вчення М. Вебера. Він називає інституціоналізацію процесом творення легально-раціональної системи інститутів, що включає як індивідуальний рівень, на якому творяться норми, так і системний, на якому формується структура. У концепції М. Вебера важливе значення мають психологічний та інтерактивно-динамічний аспекти; в ній індивіди безпосередньо впливають на процес інституціоналізації [2, с. 6]. Цей напрям згодом продовжили вчені-соціологи Ф. Селжнік, Дж. Колеман, Дж. Гоманс, Г. Блумер, П. Блау та ін.

Другий підхід започаткував представник структурного функціоналізму – Т. Парсонс, який виключив індивідуалістичні аспекти і цілковито звернув увагу на інтеракцію та соціальну систему. Для нього інституціоналізація – це інтеграція очікувань акторів, які складають релевантну інтерактивну систему ролей, об'єднану спільними цінностями [2, с. 6]. Тобто згідно з цим положенням індивіди можуть впливати на процес інституціоналізації лише через систему ролей і норм, які зумовлюють їхню поведінку.

Дискусія між цими двома підходами, представники яких намагаються з'ясувати, хто ж впливає на формування інститутів – індивіди як такі чи індивіди, включені у систему норм і ролей (або актори), займає вагоме місце у світовій соціологічній науці. Кожен із зазначених підходів зазнав критики: перший вважають доцільним лише для дослідження малих груп чи організацій; другий критикують за перебільшення безконфліктності та суцільного консенсусу. З'явилась навіть проміжна позиція, яка певною мірою синтезує аргументи двох зазначених напрямів [2, с. 8]. Тобто поняття "інституціоналізація" розглядається як на макро-, так і на мікрорівні, а також виходить на мезорівень, що свідчить про його важливість у соціологічних студіях.

Для продовження ідей дискусії щодо формування інституціоналізації треба розкрити в етапах формування процесу інституціоналізації, через них реалізується необхідність створення окремих інститутів.

Тобто соціологічна та економічна наука створили поступові етапи, які відображають сутність інституціоналізації [3, с. 163]:

1. Виникнення потреби, задоволення якої вимагає спільних, організованих дій; зникає потреба – відмирає інститут.
2. Формування загальних цілей і обґрунтування ідеології.
3. Поява соціальних норм і правил під час стихійної соціальної взаємодії, здійснюваної методом проб і помилок.
4. Поява процедур, пов'язаних із нормами і правилами.
5. Практичне прийняття правил і процедур – законодавчі міри.
6. Встановлення системи санкцій для підтримки норм і правил, диференційованість їх застосування в окремих випадках.
7. Створення системи статусів і ролей, що охоплюють усіх без винятку членів інституту.

Сьогодні інститути, що створюються на території України, проходять всі ці етапи, але слід зазначити, що існує багато інститутів, що є результатом цієї схеми, які не функціонують належним чином. Вони не підпорядковуються встановленим нормам законодавства, тому є неефективними. Це, у свою чергу, викликає низку проблем, пов'язаних із низьким рівнем інституціонального середовища. Тому доцільним буде доповнити цей перелік етапів ще одним кроком, останнім, що відображає контроль за діяльністю та функціонуванням сформованих інститутів та інституціональних змін. Це надасть змогу проводити контролюючі міри, які б підвищували ефективність соціальних, культурних, політичних на інших інститутів.

Тільки заходами тотального й суцільного контролю можна виявити недоліки та зауваження, які б удосконалили роботу інститутів на різних рівнях – державному, регіональному, мікрорівні (на підприємствах).

Отже, у даній роботі вдосконалено підхід щодо процесу становлення інституціоналізації, а саме: доповнено ряд етапів, які описують процес формування інститутів та їх практичне втілення; на відміну від інших підходів до вже існуючого алгоритму долучено ще один етап, на якому треба проводити контролюючі дії, що дозволили б розширити базу оцінки з виявлення негативних факторів, що зумовлюють відсталий розвиток інститутів в інституціональному середовищі, та їх подальшого виправлення.

Наук. керівн. Українська Л. О.

Література: 1. Катаев С. Механизмы институционализации в условиях социальных преобразований / С. Катаев // Социальные технологии. Актуальные проблемы теории и практики. Международный межвузовский сборник научных работ. – К. ; М. ; Одесса ; Запорожье, 2012. – Вып. 37. – С. 150–156. 2. Colignon R. Critical Events in the Institutionalization of the Tennessee Valley Authority / R. Colignon. – Albany : State University of New York Press, 2013. – 367 p. 3. Powell W. The New Institutionalism in Organizational Analysis / W. Powell, P. DiMaggio. – N. Y., 1991. – 478 p. 4. Welfling M. Political Institutionalization: Comparative Analysis of African Party Systems / M. Welfling. – N. Y. : Sage Publications Inc., 1973. – 63 p.